



SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 5/2017, ss. 137-146
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2017.5(11)
www.sej.pwsplock.pl

Zbigniew Kulesz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

W KIERUNKU INTEGRALNEGO WYCHOWANIA CZŁOWIEKA. PROPOZYCJA ANSELMA GRÜNA

TOWARDS INTEGRAL HUMAN UPBRINGING.

ANSELM GRÜN`S PROPOSAL

Abstrakt

Znalezienie odpowiedniej formuły wychowania to wysiłek badaczy, którym zależy na rozwoju i dobru człowieka. Pojęcie integralności w pedagogice otwiera możliwości wkładu w proces wychowania dorobku przedstawicieli różnych dyscyplin. Propozycja Anselma Grüna, niemieckiego mnicha i pisarza, stwarza taką możliwość. Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o integralność ludzkiego jestestwa stało się początkiem pomysłu na sposób prowadzenia człowieka. Celem opracowania jest próba aplikacji jego poglądów do współczesnej pedagogiki w jej wymiarze teoretycznym i praktycznym.

Słowa kluczowe: integralne wychowanie, duchowość, psychologia głębi, kryzys wychowania, Anselm Grün

Abstract

Finding an appropriate upbringing formula is the task of the researchers who care about human development and good. The notion of integrity in pedagogy opens chances to incorporate the achievements of the representatives of different disciplines into the process of upbringing. The proposal of Anselm Grün, a German monk and writer, creates such an opportunity. Seeking the answer to the question concerning human integrity has given rise to the idea how to lead a human. The content of the study is an attempt to apply his views to contemporary pedagogy in its theoretical and practical dimensions.

Key words: integral upbringing, spirituality, depth psychology, upbringing crisis, Anselm Grün

1. Wstęp

Sytuacja odejścia od stabilnych wartości zawartych w kulturze, tradycji czy religii, utraty jednoznacznych autorytetów i wzorców w dobie nasilonych procesów globalizacji i pluralizacji życia społecznego powodują, że trudno jest określić stałe punkty orientacji w rzeczywistości. Problem dotyka procesu wychowania, który trudno sobie wyobrazić bez systemu wartości. Poszukiwanie formuły wychowawczej odpowiadającej na wyzwania współczesności to wyzwanie, które skupia uwagę wielu badaczy z obszaru pedagogiki i pokrewnych dziedzin zajmujących się tematyką kształcenia, wychowania, wspierania człowieka w jego rozwoju. Celem artykułu jest przedstawienie pedagogicznych impulsów w twórczości Anselma Grüna w aspekcie wkładu w nurt integralnego rozwoju człowieka.

2. Biograficzne i społeczne uwarunkowania poglądów

Przybliżenie biografii i historii życia Anselma Grüna [Grün, 2009; Derwahl, 2010; Philipp, Schwaratzki i Amherdt, 2014, s. 232] ma na celu odkrycie pochodzenia źródeł jego inspiracji. Niemiecki myśliciel, pisarz, teolog, praktyk sztuki życia oraz prowadzenia ludzi urodził się 14 stycznia 1945 roku w Lochham w Bawarii. Rodzice to Wilhelm Grün i Mathilde z domu Dederichs. Ojciec przeniósł się z Zagłębia Ruhry do Bawarii, która odpowiadała mu ze względu na silne tradycje katolickie. Wiele czytał, szanował autorytet Kościoła i respektował jego naukę. Matka również pobożna, twardo stojąca na ziemi, miała swoje zdanie, nieraz odmienne od nauczania Kościoła. Była wierna do końca swoim wewnętrznym uczuciom. Od matki wyniósł praktyczność życiową, od ojca odwagę. Od obojga rodziców zdobył ufność oraz wiarę. Ojciec był kilkanaście lat starszy od matki. Umiera w 1971 roku przed święceniami kapłańskimi syna, matka odchodzi w 2001 roku. Rodzina była mocno zaangażowana w życie rodzinnej parafii i kościoła. Tradycja poprzez rytuały i wspólne przeżywanie świąt dawała poczucie bezpieczeństwa i zakorzenienia.

Grün wychowywał się z sześciorgiem rodzeństwa. Przyszedł na świat jako czwarte dziecko. W dzieciństwie był nieśmiały, czego źródłem była atmosfera dużej uważności i opiekuńczości panująca w rodzinie. W jego domu rodzinnym i środowisku wychowawczym pielęgnowana była tradycja religijna charakterystyczna dla Bawarii. W wieku 10 lat budzi się w nim myśl o wyborze stanu duchownego. Brat ojca jest już zakonikiem w opactwie Benedyktynów w Münsterschwarzach. Jego przykład i postawa, kształtowana w dyskusjach, wpływa niewątpliwie na późniejszą decyzję realizacji powołania kapłańskiego właśnie w tym zakonie. W wieku 10 lat posłany zostaje do szkoły z internatem prowadzonej przez Benedyktynów, gdzie uczy się zdyscyplinowania w dzieleniu czasu głównie między naukę i odpoczynek. Taki rytm, jak sam wielokrotnie wspomina, daje energię i jest efektywny. W internacie wychowawcami są zakonnicy, którzy w większości powrócili z zakończonej wojny. Byli żołnierze wprowadzali surową dyscyplinę. Ostatnie cztery lata przed maturą podejmuje dalszą naukę także w szkole z internatem w Würzburgu. Jest to już szkoła państwowa. W spotkaniu z rówieśnikami ze środowiska wielkomińskiego, Grün początkowo jest pełen obaw o własny poziom wiedzy i nabytych umiejętności. Doświadcza jednak szybko swego dobrego przygotowania i większej sprawności intelektualnej w stosunku do pozostałych uczniów. W tym czasie rozważa możliwość wstąpienia do zakonu Jezuitów. Spotyka się tu z opozycją

oraz kontrargumentacją wujka zakonnika. On właśnie zachęca go, aby wstąpił do zakonu Benedyktynów. Ostateczną decyzję Grün podejmuje po maturze, jesienią 1964 roku wstępując do opactwa Münsterschwarzach. Życie zakonne kształtują głównie dwa wymiary, modlitwa kontemplacyjna oraz aktywna działalność na wielu polach. Jest to zgodne z programem św. Benedykta *ora et labora*. Przybiera imię zakonne Anselm, które stanowi dla niego kierunek drogi głoszony przez działalność i życie św. Anselma z Canterbury. Zasada *fides quaerens intellectum*, którą można przetłumaczyć *wiara szukająca zrozumienia*, stała się ważną ideą jego życia i twórczości. Pragnie wiarę łączyć z pogłębionym zrozumieniem przedstawianych prawd [Paulas i Šebek, 2003, s. 17].

W latach 1965-1971 studiuje filozofię i teologię w St. Ottilen oraz w Rzymie w Sant' Anselmo. Świecenia kapłańskie przyjmuje w 1971 roku. Praca doktorska z teologii napisana pod kierunkiem benedyktyna o. Magnusa Löhrera na temat „*Zbawienie przez krzyż - Karla Rahnera. Wkład do dzisiejszego zrozumienia zbawienia*”. Studia ekonomiczne na Uniwersytecie w Norymberdze. Należy współcześnie do niezmiernie poczytnych myślicieli religijnych powiązanych z chrześcijaństwem, choć charakter jego twórczości niejednokrotnie przekracza nie tylko granice konfesyjnych przynależności, lecz także dziedzinowych kompetencji. Jest autorem licznych publikacji z zakresu teologii, duchowości, psychologii oraz teorii wychowania [Philipp, Schwaratzki i Amherdt, 2014, s. 232].

Grün należał do zakonu Benedyktyńskiego, ponadto zdobył wszechstronne wykształcenie z filozofii, teologii, psychiatrii i psychologii z wyraźnymi elementami pedagogiki. W wymiarze teologicznym styka się z myślą klasyczną opartą na dziele św. Tomasza z Akwinu oraz nowymi tendencjami teologicznymi podkreślającymi wolność człowieka wierzącego. Chodzi o przedstawicieli „la nouvelle théologie”, do których należą m.in. Francuzi: dominikanin Yves Congar oraz jezuita Henri de Lubac [Derwahl, 2010, s. 43]. Po stronie nowego nurtu stali także niemieckojęzyczni teolodzy – uznany dogmatyk Karl Rahner oraz bardziej kontestatorski Hans Küng [Paulas i Šebek, 2003, s. 19]. Grün czyta dzieła znanych autorów ówczesnego czasu, jak: Teilhard de Chardin, Hans Urs von Balthasar, Edward Schillebeeckx, Bernard Häring. W czasie studiów interesuje się ewangelicką teologią Gerharda Ebelinga, Jürgena Moltmanna, Wolfharta Pannenberg [Winling, 1990, s. 127, 131, 136-139], a w późniejszym czasie Paula Tillicha. Grün jest zafascynowany nową myślą teologiczną [Grün, 2009, s. 26, 30; Paulas i Šebek, 2003, s. 19; Derwahl, 2010, s. 43-45].

Nowe idee dobrze korespondują z soborową reformą Kościoła, która przebiegała równolegle z protestami młodego pokolenia 1968 roku [Derwahl, 2010, s. 46]. Jego młodzińczy radykalizm znajduje wyraz w przyjęciu surowej reguły św. Benedykta. Zgłębia dzieła klasyki mistycznej św. Jana od Krzyża czy Teresy Wielkiej. Poznaje twórczość nowych mistyków, jak: przeor Taize Roger Schutz, Thomas Merton, Charles de Foucauld [Derwahl, 2010, s. 58-59]. Poprzez przykłady zaczerpnięte w trakcie seminariów głównie z dzieł J. Piepera oraz K. Rahnera dociera do niego nauka św. Tomasza z Akwinu.

Z pewnością nie ocenilibyśmy dziś sprawiedliwie myśli św. Tomasza, gdybyśmy jak papuga bezdusznie ją powtarzali albo chcieli ją wtłoczyć w jakiś ciasny system, jak to czyni neoscholastyka. Przeciwnie, ten święty i filozof zachęca, byśmy ufali naszemu rozumowi i wielkości Boga [Paulas i Šebek, 2003, s. 29].

Grün interesuje się duchowością zakonu Jezuitów, jednak ostatecznie formację duchową uzyskuje według tradycji benedyktyńskiej. Następnie odkrywa mistycyzm *ojców pustyni* i pozostaje pod jego silnym wpływem.

W spekulatywnej strukturze poszukiwań szczególna rola inspiracyjna przypada jezuitcie Rahnerowi [Grün, 2009, s. 31-33]. Wychodząc od tradycyjnej teologii nie tworzy jednak nowej, zrywającej całkowicie z otrzymanym dziedzictwem. Rahner podjął zadanie przeniknięcia oraz zrozumienia dogmatyki, aby mówić w niej o naturalnej religijności duszy. Tym samym na nowo zainteresował wielu religijnością jak również chrześcijaństwem. Grün w dialogu z filozofią Heideggera, przejętą nie bez wpływu Rahnera, a także z innymi znaczącymi myślicielami XX wieku (m.in. Jean-Paul Sartre'a, Albert Camus, Gabriel Marcel, Joseph Marechal czy Maurice Blondel, Ludwig Wittgenstein, Herbert Marcuse, Hans Jonas czy Max Horkheimer) otwiera tradycję na dialog ze współczesnymi wyzwaniem [Paulas i Šebek, 2003, s. 28-29; Derwahl, 2010, s. 68; Grün, 2009, s. 175-177]. Przedstawia ją w taki sposób, że wytrzymuje ona krytykę stając się interesującą dla współczesnego odbiorcy. Grün dokonał podobnego kroku jak Rahner w obszarze teologii scholastycznej. Odkrył na nowo bogactwo wczesnej tradycji chrześcijaństwa IV – VII wieku. Z drugiej strony zafascynował się psychologią Carla Gustawa Junga, którą zgłębił z wielką dokładnością. Połączenie mistyki z psychologią zaowocowało poruszającym przekazem duchowości *ojców pustyni* [Derwahl, 2010, s. 100-103].

Jego wykształcenie i praktyka terapeutyczna opiera się na psychologii głębi oraz psychologii transpersonalnej. Głównym przewodnikiem w tym obszarze jest psychiatra, naukowiec, terapeuta Carl Gustaw Jung. Jego dzieła poznaje Grün bardzo dokładnie. Poruszyły go w psychologii jungowskiej obrazy „wielkiej głębi”, teoria archetypów, interpretacja snów, znaczenie symboli. Nie zostaje jego uczniem, ale wykorzystuje metodę. W życiu Gruna odgrywa istotną rolę na płaszczyźnie psychoterapii Karlfried graf Dürckheim, filozof, psycholog, psychoterapeuta. W jego ośrodku Grün słucha wykładów o buddyźmie oraz uczy się medytacji zen. Tam też zdobywa odwagę pójścia własną niezależną drogą [Grün, 2009, s. 28-29; Derwahl, 2010, s. 93-96]. Spotyka się z doświadczeniem dynamiki grupowej u dawnego misjonarza, a obecnie terapeuty rodzinnego Berta Hellingera [Grün, 2009, s. 100-102].

3. Główne kierunki poszukiwań oraz tematy nauczania

Anselm Grün sam jako terapeuta, korzystając z własnych doświadczeń oraz zdobytej wiedzy, towarzyszy osobom przeżywającym kryzys. Adresatami jego wszechstronnego przesłania są osoby, które pragną zmiany swego życia, zaangażowania się w pełni w codzienność, odnalezienia swojej tożsamości, poszukujące sensu i celu życia. Dotyczy to wszystkich poszukujących życia w zgodzie ze sobą, z ludźmi, ze światem. Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o integralność ludzkiego jestestwa, stało się początkiem pomysłu na sposób prowadzenia człowieka. Jednym z powodów postawienia takiego pytania był kryzys tożsamości doświadczany przez Gruna. Nastąpiło to w okresie powstania ruchu młodych w 1968 roku oraz gwałtownie dokonujących się przemian społecznych w Europie i świecie [Kurlansky, 2007, s. 13]. Towarzyszyły temu głębokie zmiany w Kościele rzymskokatolickim, poprzez wprowadzanie w życie uchwał Soboru

Watykańskiego II [*Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje.*]. Doszło do przyjęcia nowej teologii, otwartej na nowoczesną rzeczywistość.

Poszukiwanie alternatywy dla kształtowania własnej osobistej tożsamości, jak również potrzeba odnalezienia swego miejsca w życiu, zaowocowały u młodego Grün stworzeniem drogi pojednania, kompromisu na wzór metody Rahnera. Duchowość mniichów pierwszych wieków, tzw. ojców pustyni, a więc tradycja religijna przed podziałem chrześcijaństwa w połączeniu z psychologią głębi C. G. Junga, stała się drogą, którą podjął ostatecznie trzydziestoletni wówczas Grün. Jego dewizą staje się opisanie oraz podanie chrześcijańskich wartości w taki sposób, aby odpowiadały najgłębszym potrzebom człowieka. Założenia psychologii transpersonalnej, więc traktowania religijności oraz duchowości jako integralnego czynnika rozwoju człowieka, są dla niego pomocne w wyjaśnianiu procesu wychowania. Psychologia ta, podobnie jak pedagogika integralna, czerpie z głównych przesłanek epistemologicznych pedagogiki humanistycznej: konstruktywizmu i orientacji procesualnej, doświadczenia i zrozumienia, tendencji formacyjnej i integracyjnej, poznania wycinkowego i kontekstualnego [Śliwerski, 1998, s. 179].

Kryzys wychowania, o którym słyszymy coraz częściej w wielu krajach, w tym w rodzinnych Grünowi Niemczech, skłania do dyskusji nad edukacją humanistyczną, która wydaje się być zagrożona. Kryzys kształcenia dotyczy sposobu odnalezienia własnej tożsamości jednostki oraz samodzielnego funkcjonowania w świecie [Śliwerski, 1998, s. 178]. Grün podejmuje wyzwanie zapobieżenia takiemu kryzysowi poprzez swoją propozycję. Przy pomocy psychologii dokonuje adaptacji szeroko pojętej duchowości. Tym samym dostosowując ją adekwatnie do potrzeb człowieka we współczesności.

Od blisko czterdziestu lat jego poglądy w połączeniu z podejmowanymi działaniami znajdują się w centrum zainteresowania, a także przynoszą efekty. Proponowana przez niego dynamiczna religijność, jak również wieloaspektowe, z pasją prowadzone badania międzykulturowe mają na celu odnalezienie formuły życia spełnionego. Czynią jego drogę stale aktualną, a także godną dostrzeżenia we współczesnym dyskursie pedagogicznym. Jego poglądy wykraczają daleko poza granice konfesyjności przy równoczesnym zachowaniu własnego systemu wartości i przekonaniu do wybranej drogi [Philipp, Schwaratzki i Amherdt, 2014].

Analiza pomysłu wykładowcy, nauczyciela, wychowawcy, kierownika duchowego, terapeuty ma na celu odkrycie idei możliwych do wykorzystania we współczesnych systemach wychowania. Grün podejmuje szeroko zakrojoną działalność, która jest praktyczną aplikacją jego teorii. Z ogromnym zaangażowaniem i rozmachem angażuje się w praktykę poprzez: konferencje, seminaria, kursy, spotkania tematyczne, szkolenia, towarzyszenie grupowe oraz indywidualne, wydawanie książek, publikowanie artykułów, szerokie wykorzystanie przekazu medialnego [Derwahl, 2010, s. 123-136]. Stworzone przez niego wspólnoty czy instytucje w swej działalności wychowawczo-pastoralnej formują człowieka w sposób integralny. Przykładami takich konkretnych dzieł są: dom rekolekcyjny dla kapłanów oraz osób zakonnych, prowadzony od 1991 roku wraz z terapeutą dr Wunibaldem Müllerem; dom dla gości jako miejsce prowadzenia wykładów oraz seminariów weekendowych; szkolenia tematyczne podejmowane dla pracowników firm i banków; od 2003 roku także podróże z wykładami w wielu krajach Europy (także w Polsce) oraz świata. W przygotowaniu są także nowe projekty

dotyczące aktualnych tematów [Grün, 2009, s. 88-109]. Jego zaangażowanie, jak również charyzmat przekazu, są wezwaniem dla wielu pedagogów do włączenia się z przekonaniem przez permanentną formację własną w proces wychowania.

Zasadę jego działań adekwatnie oddaje duch reguły św. Benedykta: *prowadzić oznacza budzić życie w człowieku* [Grün, 2001]. Jego prowadzenie dotyczy integracji wewnętrznej człowieka. To ona staje się kluczem do spotkania z innymi oraz umiejętnością życia pełnego zaangażowania w świecie [Grün, 2002]. Tradycja chrześcijańskiej duchowości udostępniona w nowym języku staje się czymś leczącym, terapeutycznym, jak również może spełniać zadanie profilaktyczne. Koncepcja zawiera w sobie nadzieję pokładaną w potencjalnych możliwościach człowieka, które mają swoje źródło w transcendencji.

Grün ukazał ciekawą wizję drogi, na której spotykając siebie samego w swej najgłębszej istocie, człowiek może stawać się świadom celu oraz sensu swego istnienia, a tym samym staje się odpowiedzialnym za własne życie. Ta odpowiedzialność za człowieka prowadzi go w kierunku praktycznych poszukiwań. Dyskusja dotycząca najważniejszych kwestii istnienia człowieka, według Grüna, winna być przesunięta z płaszczyzny czysto filozoficznej i teoretycznej bardziej na płaszczyznę psychologiczną, mistyczną, egzystencjalną.

Podkreślam konkretne życie po to, aby nie oddzielali życia duchowego od dnia powszedniego, lecz potrafili je w tę powszedniość włączać. W przeciwnym razie ich duchowość staje się tylko ucieczką przed codziennością, narcystycznym kręceniem się wokół własnej osoby [Paulas i Šebek, 2003, s. 108].

Praktyczny, konkretny wymiar jego drogi można by zawrzeć w pytaniach: Jakie znaczenie mają dla ciebie wydarzenia codzienności? Co znajduje się w tle twoich decyzji oraz zachowań? Ku czemu prowadzą dokonane wybory?

Grün wysuwa w swym nauczaniu postulat zachowania własnych korzeni, osadzenia w swoim języku i jednocześnie znalezienia porozumienia w dialogu z innymi. Poszukiwanie właściwego, czytelnego języka przekazu, to wyzwanie które mu nieustannie towarzyszy. Psychologia staje się pomocą, która służy odkryciu prawdy o sobie i staje się jednocześnie metodą w jej przekazywaniu. Czyni to w sposób dostosowany do współczesnych oczekiwań. Podkreślając wartość wychowawczą religii, w jej wymiarze duchowym i rytualnym, ukazuje ją jako środek ochronny przed utratą własnej godności oraz obronę przed przejęciem i wchłonięciem przez gospodarkę i politykę [Grün, 2001, s. 6].

Koncepcja jego nie tworzy nowego systemu. Było to świadomym założeniem jego poszukiwań. Ona uaktualnia i przekazuje nauczanie oraz tradycję chrześcijańską w języku zrozumiałym dla dzisiejszego człowieka. Jego propozycja jest w opozycji w stosunku do niektórych systemów wychowania. Odbiega bowiem od utartych, „bezpiecznych i pewnych”, sformalizowanych dróg formacji chrześcijańskiej oraz duchowości, tak osób duchownych, jak świeckich. Wydaje się być reakcją na mocno dominujący nurt interpretacyjny, dążący do uwypuklenia czynników poznawczych.

Odkrycie i osobiste doświadczenie *wewnętrznego miejsca ciszy*, jak określa Benedyktyn miejsce spotkania z Bogiem i przyjęcia siebie w całej prawdzie o sobie samym, umocniło jego determinację i przekonanie do dalszych własnych studiów i poszukiwań w tym obszarze [Grün, 2009, s. 75-79]. Nie dąży w swoim przekazie, aby przekonywać

innych, ale przekazuje swoje poglądy w sposób pozytywny i otwarty, zachęcając do dialogu oraz poszukiwania. Grün zaprasza do głębokiej refleksji nad własnym życiem w wolności, autentyczności i rzeczywistym pragnieniu osiągnięcia celu. Wzbudził tym samym zainteresowanie szerokiej liczby chętnych do odkrywania wspólnie z nim najważniejszych potrzeb człowieka oraz sensu jego egzystencji [Philipp, Schwaratzki i Amherdt, 2014, s. 232].

4. Inspiracje pedagogiczne

Poglądy Anselma Grüna to droga wychodząca od środka człowieka, na której słyszemy wezwanie do odkrycia siebie w całej, często trudnej do przyjęcia, prawdzie i złożoności. Spotkanie ze sobą, takim jakim jestem i wytrzymanie pełnej prawdy o sobie, staje się podstawą do uporządkowania własnego życia, a następnie spotkania z ludźmi i ze światem. Proponując metodę odkrywania siebie wskazuje, że proces dzielenia się z innymi rozpoczyna się od pedagoga. Doświadczenie nabyte oraz własne przekonanie o skuteczności głoszonego systemu zdaje się być warunkiem skutecznego sposobu przekazu przyjętych przez nas i zinterioryzowanych wartości. Spotkanie siebie w sobie daje szansę na zintegrowany rozwój własny oraz prowadzi do spotkania z innymi i wspólnego odkrywania prawdy, w postawie otwartości, ale przy zachowaniu własnych granic oraz przekonań.

Koncepcja prowadzenia oraz nauczania, sugerowana przez Grüna, sięga różnych kierunków i tradycji. Można mówić o swoistej kompilacji, przez którą autor oscyluje w kierunku integralnego rozwoju człowieka. Wykazuje on całościowe rozumienie edukacji, która nie może abstrahować od kwestii wychowania estetycznego, moralnego czy religijnego, a człowieka uznaje za podmiot przekazu, podkreślając tym samym godność jednostki jako osoby. System wartości stanowi integralną i konieczną część procesu w pedagogice.

Dążenie do wszechstronnej wiedzy, do spełnienia własnego życia z jednoczesnym włączeniem odniesień społecznych, politycznych, zawodowych i religijnych, jest zadaniem człowieka w zróżnicowanej egzystencji życiowej. Wymaga to od niego postawy korespondującej z wyznawanymi poglądami i sumieniem. Ma to swoje odniesienie właśnie do systemu wartości” [Michalski, 2004, s. 91].

Rzeczywistość praktyki pedagogicznej ukazuje, że nawet najlepszy dydaktyk nie będzie realizował swoich celów, jeżeli równocześnie zmarginalizuje pracę wychowawczą. Wizja pracy wychowawczej powinna zostać na stałe wpisana w perspektywę działań podejmowanych wobec wychowanka. Dotyczy to przede wszystkim jego całościowego rozwoju, w którym z jednej strony uobecnia się jego odrębność, ale równocześnie staje się czymś niezbędnym jak również znaczącym w procesie konstituowania się tożsamości.

Jego idea integralnego rozwoju człowieka kieruje uwagę licznej rzeszy odbiorców w kierunku tematów fundamentalnych dla egzystencji ludzkiej. Zagadnienia, jak sens istnienia oraz prawda, jakość, jak również wartość istnienia, a więc nasycenie egzystencji wartościami czy transcendencja znajdują potwierdzenie w jego nauczaniu oraz praktyce. Tematy podejmowane przez Grüna zawierają konkretne odniesienia do funkcjonowania jednostki w społeczeństwie oraz wyzwaniach, przed którymi staje. Człowiek pozostając w kontakcie z sobą jest równocześnie mocno osadzony w rzeczywistości.

Odnalezienie odpowiedzi na podstawowe pytania życia ludzkiego to argument za przyjęciem się proponowanemu przez Grüna rozwiązaniu.

Propozycja Grüna składana jest wobec społeczeństwa nowoczesnego, rozwiniętego gospodarczo, kiedy system edukacyjny jak również wychowawczy przeżywa niewątpliwie kolejny kryzys. Wpływ na to mają procesy sekularyzacji, pluralizmu, subiektywizacji. Oznacza to, że znajdujemy się w czasach charakteryzujących się: zjawiskiem odejścia od religii jako elementu wychowania; różnorodnością oraz wielością poglądów; dużą oraz zróżnicowaną liczbą struktur społecznych; negowaniem obiektywności przesłania religijnego; pomijaniem czy odrzucaniem autorytetów oraz tradycji. Wydaje się więc szczególnie uzasadnione znalezienie formuły, umożliwiającej skuteczne kształtowanie osoby jak również realizację celów wychowawczych. Zjawiska powyższe przenikają wszystkie obszary funkcjonowania człowieka oraz postępują w sposób nieuchronny z różnym nasileniem w każdej części świata. Przyczynia się do tego głównie stopień rozwoju gospodarczego danego obszaru lub społeczności oraz kondycja podmiotów odpowiedzialnych za proces wychowania. Zachodzące zmiany przynoszą rozległe konsekwencje dla integracji jak również tworzenia tożsamości człowieka. Zaznacza się ich wyraźny wpływ na kształtowanie postaw oraz zachowań ludzi.

W poglądach pedagogiczno-religijnych Grüna zawarta jest geneza i ewolucja poszukiwań kształtu edukacji religijnej, odpowiadającej wyzwaniom współczesności. Powstawanie głównych idei wychowawczych dla teorii integralnego rozwoju człowieka przebiegało etapami. Fundamentem było zastosowanie tradycji duchowej pierwszych wieków chrześcijaństwa oraz impresji zaczerpniętych z psychologii Junga, które wyraźnie inspirują Grüna przez wszystkie lata jego pracy naukowej i wychowawczej. Ponadto należy zwrócić uwagę na aspekty: antropologiczne, egzystencjalne i personalistyczne teorii integralnego rozwoju. W jego nauczaniu dostrzegamy postulat całościowego rozwoju człowieka, co w konsekwencji prowadzi do kształtowania tożsamości. Stwarza on możliwość, na fundamencie tradycyjnych wartości, przeniknięcia wpływami kultury współczesnej. Odnosi się do perspektywy egzystencjalnej, antropologicznej, personalistycznej i dialogicznej. Godność i podmiotowość człowieka jest tu podstawowym warunkiem. Odpowiada to nastawieniu pedagogiki humanistycznej, która człowieka traktuje jako świadomy podmiot wszelkich oddziaływań.

Praktyce pedagogicznej chodzi o to, aby w odpowiedni sposób spojrzeć na człowieka i zająć odpowiednią postawę respektującą jego godność. Ostatecznie przy osobistym poszukiwaniu sensu zawsze chodzi o analizę przez człowieka jego własnego życia, egzystencji, w sposób, w jaki w danym momencie jest ona jemu dana i zadana [Michalski, 2011, s. 254].

Rozwój człowieka w stronę dojrzałości wymaga stałej a równocześnie nowej interpretacji tradycji kulturowej. Grün odwołuje się do różnorodnych ale jednocześnie wspólnych doświadczeń ludzkości, które mogą tworzyć perspektywę rozwoju siebie i dialogu z innymi.

Dostrzec można, że duchowi myśliciele z innych kręgów kulturowych na podstawie całkiem odmiennych uwarunkowań historycznych i z perspektywy zupełnie innych doświadczeń dziejowych formułują nasze własne przemyślenia językiem różniącym się od naszego, ale dającym się przełożyć na słowa bliskie naszej rzeczywistości i znajdujące

odpowiedniki w naszym życiu codziennym. To ukazuje nam - w epoce postępującego globalizmu - jak wielką skarbnicą mądrości dysponuje cała ludzkość [Grün, 2008, s. 7]. Religia, poprzez na nowo odczytaną duchowość chrześcijańską, jawi się jako droga i klucz do wolności w zsekularyzowanym świecie, ma chronić człowieka przed zagarnięciem jego autonomiczności, jak ostrzega Grün, przez gospodarkę i politykę. *Moje odpowiedzi zawsze dotyczą także duchowej płaszczyzny naszego życia. Dla mnie duchowość jest dobrym sposobem na radzenie sobie z problemami codziennego życia* [Grün, 2007, s. 11]. Stojąc na straży sacrum, religia oraz kościoły budzą tęsknotę za czymś *Innym*, bez którego społeczeństwo stałoby się łatwo autorytarne i chciałoby zarządzać człowiekiem. Religia ukazuje nienaruszalną wartość człowieka samą w sobie, jego godność oraz niezależność od świata. *Nie można pomijać religijności człowieka, która jest jego naturalną dyspozycją* [Śliwerski, 1998, s. 68]. Podobnie model wychowania według J. Tarnowskiego, z uwzględnieniem religijności człowieka, stwarza przestrzeń do integralnego podejścia. *Religia więc stanowi odniesienie do jakiegoś przekraczającego nas świata, ale jest ona zarazem czymś najbliższym człowiekowi wpisanym w jego wewnętrzne „ja”* [Tarnowski, 1990, s. 15].

Anselm Grün sytuuje się w grupie pedagogów, którzy problem wychowania łączą z postulatami dialogu wewnętrznego i ze światem. Inspiracje egzystencjalne, jak autentyczność, dialog, spotkanie i zaangażowanie, dobrze oddają warunki konieczne do całościowego rozwoju człowieka [Tarnowski, 1993, s. 90]. Dialog ten jest nie tylko w sferze założeń teoretycznych, ale prowadzony jest przy użyciu konkretnych metod. Poznanie siebie, akceptacja siebie z wszystkimi za i przeciw, spotkanie w najgłębszym „ja”, to początek wędrówki na drodze przekraczania siebie i spotkania z innymi. Na tej drodze można odzyskać człowieka dla współczesności. Prowadzenie, w jego koncepcji, jawi się jako próba uaktywnienia potencjału, który zawiera w sobie każdy człowiek. Jest to poszukiwanie możliwości dotarcia do odkrycia siebie oraz wyjścia poza siebie do ludzi i świata.

Ważnym argumentem za podjęciem tego tematu są również dynamiczne zmiany społeczne, ekonomiczne i polityczne w Polsce, prowokujące do podjęcia badań nad koncepcjami wychowawczymi, dostosowanymi do aktualnych potrzeb wobec nowych wyzwań i zjawisk. Nasza rzeczywistość tak mocno zakorzeniona w tradycji i religijności wymaga nowego odniesienia, aby wytrzymać zderzenie z procesami pluralizmu, sekularyzacji, subiektywizmu w dobie postępującej globalizacji. Potrzebna jest pogłębiona refleksja nad różnymi teoriami i propozycjami wypracowanymi w kulturze demokratycznej Europy, do której formalnie należymy od niedawna.

Podczas analizy książek, artykułów i innych wytworów Gruna, bliskich zakresowo pedagogice religii, za istotne należy uznać pytanie o wartości wychowawcze i sposoby ich uobecniania, natomiast w przypadku prac ukierunkowanych na teorię wychowania religijnego zasadne jest pytanie o rozszerzenie przedmiotu badań z nauczania religii do zagadnień związanych ze znaczeniem wychowania i nauczania religijnego dla człowieka i społeczeństwa, uwzględniając kontekst demokracji i pluralizmu, a także różnorodne wyzwania współczesności (budowanie społeczeństwa obywatelskiego, zagrożenie fundamentalizmem). Odpowiedzią na tę potrzebę, również w naszym kraju, wydaje się być propozycja integralnego wychowania człowieka w ujęciu Anselma Gruna.

5. Postulaty

Omawiając filozofię Grüna, istotne podkreślenia wydaje się osadzenie jego twórczości w aktualnej sytuacji społeczno-religijnej w drugiej połowie XX i na początku XXI wieku, a zwłaszcza zwrócenia uwagi na społeczno-kulturowy, prawny i eklezjalny aspekt wychowania i nauczania religijnego. Jako postulat dalszych badań jego twórczości, ważne jest zwrócenie uwagi na poszczególne koncepcje edukacji religijnej oraz programy pedagogiczne niemieckich przedstawicieli tejże edukacji jako tych, którzy byli źródłem inspiracji dla twórczości Grüna. Istotnym krokiem, dokonując przeglądu przekonań współczesnego myśliciela, jest również dokonanie głębszej, krytycznej analizy proponowanego systemu wychowawczego, jego wartości, stawianych zarzutów, szans do wykorzystania, postulatów do realizacji oraz perspektywy rozwojowej w kontekście poszukiwań współczesnego modelu integralnego wychowania.

Bibliografia:

- Derwahl Freddy. 2010. *Anselm Grün. Jego życie*. Poznań: Św. Wojciech.
- Grün Anselm. 2001. *Ludzi prowadzić - budzić życie. Co ma do powiedzenia reguła św. Benedykta tym, którzy zajmują kierownicze stanowiska*. Warszawa: Verbinum.
- Grün Anselm. 2002. *Rozdarcie wewnętrzne. Od rozbicia do jedności*. Warszawa: Verbinum.
- Grün Anselm. 2007. *Życie i praca - duchowe wyzwanie*. Częstochowa: Święty Paweł.
- Grün Anselm. 2008. *Książeczka o dobrym życiu*. Poznań: W drodze.
- Grün Anselm. 2009. *Stationen meines Lebens. Was mich bewegt – was mich berührt*. Freiburg: Kreuz.
- Kurlansky Mark. 2007. *1968. Das Jahr, das die Welt veränderte*, München: Heyne Verlag.
- Michalski Jarosław. 2004. *Edukacja i religia jako źródła rozwoju egzystencjalno-kognitywnego. Studium hermeneutyczno-krytyczne*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Michalski Jarosław. 2011. *Sens życia a pedagogika. Impulsy myśli Viktora E. Frankla*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Paulas Jan, Šebek Jaroslav. 2003. *Anselm Grün odpowiada na pytania*. Kraków: WAM.
- Philipp Thomas, Schwaratzki Jörg, Amherdt François-Xavier. 2014. *Theologie und Sprache bei Anselm Grün*. Freiburg Basel Wien: Herder Vier-Türme-Verlag.
- Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*. (wyd. III) b.r., Poznań: Pallottinum.
- Śliwerski Bogusław. 1998. *Współczesne teorie i nurty wychowania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Tarnowski Janusz. 1990. *Janusz Korczak*. Warszawa: Wydawnictwo ATK.
- Tarnowski Janusz. 1993. *Jak wychowywać?* Warszawa: Wydawnictwo ATK.
- Winling Raymond. 1990. *Teologia współczesna. 1945-1980*. Kraków: Wydawnictwo Znak.